

Prohlášení čs.

sociálních demokratů v zahraničí:

Co teď?

Je nejvyšší čas začít mluvit otevřeně. Popírat, že situace v Československu vyžaduje hluboké a zásadní změny politického systému, a neprovést je, znamená tuto krizi prohlubovat. Ukázalo se, že dosavadní představitelé státní moci nebyli s to dosáhnout cílů, které vyhlášovali. Skuteční pracující našeho státu se nestali jeho vládci a hospodáři.

Naopak. V politické oblasti byli degradováni na statisty bez jakéhokoli vlivu. Společnost byla rozdělena na privilegované a bezprávné, nucené žít v přetvářce, pokud se nechtěli vystavit přímé represí.

Pracující byli zbaveni odborů, které by jim zajistily odpovídající platy, takže jejich životní úroveň zůstává stále citelněji za úrovní, které dosáhli pracující v průmyslových zemích a to i v těch, jež před válkou a po válce nedosahovaly úrovně Československa. Jsou nuceni si svůj životní standard přilepšovat švejkováním, melouchařením a - mluvmě otevřeně - někteří příkrádáním. Jedno, druhé i třetí je nedůstojné každého, kdo si peníze chce vydělávat poctivě.

V sociální oblasti došly věci tak daleko, že Československo je jedinou průmyslovou zemí, ve které klesá průměrná délka života a stoupá nemocnost v důsledku devastovaného životního prostředí.

Je to důsledek hospodářské kalamity, do které Československo přivedl mocenský monopol KSČ. Politické a ekonomové mohou obviňovat jeden druhého, proč nebyla provedena první, druhá, třetí nebo čtvrtá reforma hospodářství. Tomu, kdo si na své životy musí vydělávat v těchto podmínkách je jedno, komu bude připsána větší a komu menší vina. On nese důsledky.

Představitelům politiky, kteří to až sem dohospodařili, kteří nebyli schopni provadět desetiletí nutná hospodářská opatření, musí být jasné, že svou "vedoucí roli" dohráli. Brutalita, jakou nyní použili proti lidu, jasně vyjadřujícímu svoji vůli, je dokladem, že jejich jediným zájmem je udržení tohoto monopolu moci.

Komunistická strana ho mohla uplatňovat jen tím, že jakákoli jiná politická seskupení násilně potlačila. Strany, které po svém převzetí moci v únoru 1948 připustila, jen kamuflovaly její diktaturu. Československou sociální demokracii hned na počátku zlikvidovala KSČ úplně. Také po vojenské intervenci v srpnu 1968 musela tato strana, která tehdy připravovala obnovení své činnosti, zmizet z politické scény dříve než reformní křídlo komunistické strany. Brežněvovské vedení tak pokračovalo ve stalinické linii. Husákovské vedení si bylo tak jako Gottwaldovo a Novotného vedení vědomo toho, že čs. sociální demokracie je překážkou jeho mocenského monopolu.

Československo nastupuje cestu obnovy parlamentní demokracie v duchu svých národních tradic. Hlavní zásluha za to připadá mladé generaci a nezávislým občanským skupinám. Vitáme, že také existující politické strany se vymaňují z dosavadního

područí KSČ a začínají jednat jako samostatné politické síly. Obnova parlamentní demokracie vyžaduje také obnovu čs. sociální demokracie tak, jako už byly obnoveny sociálně demokratické strany v Maďarsku, v Polsku a v Německé demokratické republice.

Vyzýváme k její obnově jako strany, která v duchu svých tradic

- bude garantem pluralistického demokratického systému a právního státu;

- zajistí pracujícím taková práva, jaká mají ve všech prosperujících státech: platy, které materiálně zajišťují život na úrovni moderního průmyslového státu, ke které patří jako samozřejmost nejen moderní vybavení domácnosti spotřebními prostředky, ale i dovolená u moře bez toho, aby na ni museli měsíce šetřit; bez toho, že by museli po pracovní době melouchařit, ohýbat záda před politikáři, aby dosáhli nějakých 'výhod', chytřit - a nebo příkrádat; prostě vrátí pracujícím člověku jeho důstojnost;

- bude se podílet na zmoudrnění výroby, aby spotřebitel nebyl prosebníkem před poloprázdnými pulty;

- zasadí se za rekonstrukci katastrofálně devastovaného životního prostředí a bude dbát, aby nebylo obětováno potřebám průmyslu;

- znovuvybuduje systém zdravotní a sociální péče rovné pro všechny na úrovni, odpovídající dnešní době;

- vytvoří podmínky pro skutečnou rovnoprávnost žen, aby nemusely vykonávat dvě zaměstnání, aby byly zrovnoprávněny také na pracovištích a aby dosáhly odpovídající zastoupení ve veřejném životě;

- umožní mladé generaci život bez dvojí tváře a bez přihrbování se; stát musí mládeži umožnit všechno to, co jí umožňuje každý dnešní moderní stát: volný přístup ke vzdělání a k přípravě na budoucí povolání bez protekce, nereglementované využívání volného času, možnost poznávat svět bez toho, že by si připadala vůči blahobytu okolí jako žebrák.

K dosažení toho bude náš stát potřebovat pomoc přátel v zahraničí. Československá sociální demokracie je součástí velkého mezinárodního hnutí, které svou solidaritou a podporou demokratických snah v našich zemích prokázalo, že s jeho podporou můžeme počítat. Blahobyt zemí, ve kterých sociální demokracie vede vládu, podílí se na ni nebo je v nich silnou a správnou opozicí, ať už je to Švédsko, Rakousko, Německá spolková republika, Norsko, Dánsko, Nizozemí, Francie, Itálie, Velká Británie a další, je naším vzorem i cílem.

Obrácíme se proto na všechny, kteří ho chtějí dosáhnout, s výzvou k obnově čs. sociální demokracie.

Prof. dr. Edvard Táborský, člen vedení čs. sociální demokracie za II. světové války a v době po osvobození

Prof. dr. Radomír Luža, místopředseda mládeže čs. sociální demokracie a člen ústředního zastupitelstva strany do r. 1948

Přemysl Janýr, člen vedení mládeže čs. sociální demokracie do roku 1948 a člen předsednictva jejího přípravného výboru v r. 1968

Texas\New Orleans\Videa, listopad 1989

PROHLÁŠENÍ O OBNOVĚ ČS. SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

V bezpříkladně vzrušené době jakou je doba nyní, v době, kdy jsme svědky a účastníky událostí, které byly ještě nedávno pokládány za nemožné a které s veškerou tíhou i nadějným očekáváním na nás doléhají, je velmi těžkým úkolem najít slova k vyjádření hlubokého opovržení nad metodami, kterými současná moc brání nadvládu privilegované vrstvy, která se svévolně bez důvěry národa nazývá vedoucí silou a vnucuje všem svou vůli.

Historie tohoto století svědčí o tom, že tam, kde z veřejného života v Evropě zmizelo sociálně demokratické hnutí, příčinou jehož zániku vždy byla nejrůznější forma násilí, zmizela také demokracie, svoboda občanů, postupně mizel i blahobyt a další pozitivní prvky a hodnoty života. Místo nich se brzy dostavily násilí, teror, koncentrační tábory, šibenice a řada dalších sociálních zel. Na druhé straně v těch zemích, kde sociálně demokratické hnutí existuje a má dostatečný vliv, mohou i komunistické strany, pokud se zřekly násilí a diktatury, svobodně pomáhat k větší spokojenosti a blahobytu občanů.

V naší zemi ovšem tato situace není. Československé sociálně demokratické hnutí bylo, obdobně jako ostatní demokratická hnutí, v r.1948 násilím umčeno. Stalo se tak proto, že komunistická strana opustila vlastní, československou cestu k socialismu a přijala za svůj Stalinův požadavek nastolit diktaturu. A tak existence Stalinových gulagů, utrpení v sibiřských táborech nucených prací s desítkami milionů obětí se projevilo i v československých podmínkách nesmírným utrpením politických vězňů a politickými vraždami. Nynější nositelé moci měli šanci dlouhých 40 let, aby dokázali realizovat tu pověstnou říši svobody, o které hovořil Karel Marx. Místo ní však prožíváme hlubokou společenskou a morální krizi, období hluboké stagnace v rozvoji všech sfér společenského života.

* Od chvíle, kdy jsme na počátku roku 1987 uslyšeli z úst generálního tajemníka KSSS Gorbačova, že přestavba sovětské společnosti je revoluce v revoluci, že se netýká jenom ekonomiky, ale především politiky a ideologie, prakticky všech sfér sociálního života, uplynuly dlouhé tři roky. Naše státní vedení a vedení KSČ se už od návštěvy generálního tajemníka Gorbačova v Praze rovněž plně přihlásilo k programu přestavby. A tak všichni naši občane v souladu s předcházející praxí, kdy nám byl vždy Sovětský svaz kladen za vzor, očekávali, že k obdobným změnám dojde i u nás.

Jak hluboce jsme se však všichni zklamali! Zatímco Sovětský svaz prohlubuje demokratizaci společenského života, zrušil cenzuru tisku, umožnil

sdužování občanských iniciativ, realizoval svobodnější systém voleb, značnou publikační svobodu a svobodu umělecké tvorby, veškerý život u nás nadále stagnuje. Jsme jediným státem střední Evropy, který má politické vězně, kde se veřejná shromáždění rozhánějí obušky, psy a vodními děly, kde i nadále existuje cenzura tisku. A tak se setkáváme s paradoxní situací, kdy státy, v nichž v minulosti existovaly fašistické nebo monarchistické diktatury, zvolily již svobodnější systém vlády zatímco u nás, ve státech s bohatou demokratickou tradicí, nadále panuje diktatura. A to vše proto, aby se udrželi u moci ti, kteří tam byli dosazeni ozbrojenou mocí, eufemisticky nazývanou bratrskou pomocí.

Domníváme se, že socialismus, pokud není usilováním o nejdokonalější demokracii, demokracii politickou a demokracii hospodářskou, vpravdě demokracii sociální, není socialismem.

Vědomi si všestranně hluboké stagnace, v jaké se naše společnost nachází, rozhodli jsme se spolupůsobit k jejímu řešení. Nevidíme jiné východisko, než obnovit činnost sociálně demokratické strany, která od samého počátku svého vzniku byla stranou dělnickou a stranou nejširších lidových vrstev. Proto chceme navázat na tuto tradici a vyzýváme zejména dělnictvo ke spolupráci. Nejlepší projev spolupráce s námi spatřujeme v ustavování výborů solidarity na podporu idejí demokratického socialismu k realizaci skutečné sociální demokracie. Avšak první naši společnou akci budí projev solidarity s našimi studenty a prohlášením občanského lóru.

Nedejte na ulicích flouci naše děti proto, že se chtějí stát plnoprávními občany! Všichni se sjednotme v našem úsilí a odhodláni a solidárně vstupme v pondělí 27. listopadu od 12 do 14 hodin do generální stávky!

Praha 19. listopadu 1989

Přípravný výbor sociálně demokratické strany:
ing. SLAVOMÍR KLABAN, Pujmanové 1547,
Praha 4

dr.ing. BŘETISLAV NEDBÁLEK, Národní 30,
Praha 1

VLADISLAV VŠETEČKA, Leninova 1288 Hradec Králové II

Prozatímní sídlo sekretariátu Praha 1, Národní 30, tel. 26 23 32.

Sekretariát dostává denně velké množství dopisů, za které opravdu děkuje. Protože však nemá dostatek pracovních sil (všechny práce jsou vykonávány bezplatně), není zatím schopen na ně odpovídat. Prosí proto odesílatele o pochopení situace.

Nový začátek anebo kolaps

O situaci v NDR se spoluzakladatelem Sociálně demokratické strany v NDR Steffenem Reichem.

Potřebujeme nové lidi, zní jeden ze stále se opakujících požadavků manifestujících občanů NDR. Jedním z těchto nových mužů je Steffen Reiche. Devětadvacetiletý farář z Christendorfu, malý obce mezi Zossenem a Treblinem, patří ke spoluzakladatelům Sociálně demokratické strany (SDP). Tato strana, která vznikla teprve před několika týdny, byla založena 7. října 1989 v obci Schwante v okrese Oranienburg.

Jaký je průměrný věk jejich členů? A hrají v ní sociálně demokratické tradice vůbec nějakou roli? Jsme mladou stranou, většina zakládajících členů je kolem třicítky. Nemáme vůbec žádnou přímou tradiční vazbu na sociální demokracii před r. 1946 nebo 1961 v Berlíně, máme však kontakty se sociálními demokraty z té doby.

Po zveřejnění výzvy k vytvoření iniciativní skupiny pro založení sociálně demokratické strany došlo k mnoha kontaktům se starými členy strany nebo s těmi, kdo na její práci mají zájem.

Co je na současném formování se opozice to specificky sociálně demokratické - třeba na rozdíl od "Nového fóra" nebo "Sjednocené levice"? Proč se organizujete jako strana a ne jako hnutí?

Např. "Nové fórum" je diskusní základnou pro zcela rozdílné lidi, "Demokratický začátek" a "Demokracie nyní" jsou občanská hnutí. Ustavili jsme se jako sociálně demokratická strana, protože se domníváme, že proces obnovy v NDR potřebuje také stranu s jasnými strukturami, která má jasný program. Náš program je v některých bodech stejný s třeba s programem hnutí "Demokratický začátek" nebo "Demokracie nyní." Vznik krize v NDR souvisí především s tím, že sociálně demokratické úprincepy v politice byly po mnoho desetiletí potlačeny. Tyto principy se musí opět stát základnou politické práce.

Které principy?

Demokracie právního státu, např. zásada, že změny je možné provádět jen tehdy, jestliže dojde k vytvoření požadované většiny, že se budeme zasazovat o demokratické spojení všech společenských skupin, že celá společnost bude mít vliv na rozhodování.

Jak chcete např. prosadit právní stát, jestliže SED bude nadále trvat na leninské zásadě diktatury proletariátu, tzn. diktatuře nomenklatury?

Informovali jsme ministerstvo vnitra o našem založení. Nečekáme v brzké budoucnosti povolání, ale budeme každopádně v práci pokračovat. Tlak obyvatelstva na ulicích, v závodech, v politických organizacích se stal tak silný, že ho už není možné potlačit. Naopak. Těmito demonstracemi, novou odvahou, kterou lidé mají a vidí, budou shromáždění, vyjadřující politickou vůli, dále nabývat na síle. SED nezbyvá nic jiného, než s demokratickými reformami souhlasit vzhledem k enormnímu tlaku, který na ni vyvíjí obyvatelstvo, vzhledem k tlaku ostatních států, především východních sousedů a v neposlední řadě vzhledem k obličejné hospodářské situaci.

Jaký je vztah vaší strany k zásadám demokratic-

kého socialismu?

V zásadách našich stanov jsme vyhlásili naši blízkost k tradicím demokratického socialismu evropských socialistů a sociálních demokratů. To znamená, že patříme k společenství evropských sociálních demokratů. Naším cílem je ekologicky orientovaná sociální demokracie na bázi stejně tak ekologicky orientovaného tržního hospodářství. Dále to znamená, že chceme vytvořit mnohem větší prostor pro hospodářskou činnost jednotlivce, pro hospodářskou samostatnost podniků. Máme také zájem na tom, aby v NDR vzniklo smíšené hospodářství, aby existovaly různé formy vlastnictví. Budeme usilovat o to, aby tržní mechanismy byly reglementovány společností, státem a aby byl zajištěn soulad mezi ekologickými a sociálními zájmy a trhem.

Není pojem socialismus tak zdiskreditovaný, že už s ním není možné vyjít? Václav Havel mluvil ve své řeči k udělení Mirové ceny o socialismu jako o "pendreku na lid."

Je mnoho slov, která byla za 40 let reálně existujícího socialismu anebo, jak řekl Helmut Schmidt, reálně vegetujícího socialismu zdiskreditována. Ustavili jsme se jako strana. Pojem "strana" je v NDR také silně zdiskreditované slovo. Neviděli jsme však žádnou jinou alternativu, než naplnit toto slovo novým životem, vytvořit pro ně novou věrohodnost. Stejně tak je to se slovem "socialismus". Vedle toho si myslím, že velká část lidí, kteří v NDR zůstávají, opravdový socialismus chce, že velmi dobře rozlišují mezi tím, co po desetiletí prožívali a tím, co je ve svobodně pluralitní společnosti možné. K vytvoření socialistického řádu v NDR je alespoň šance.

V této chvíli došlo v NDR a ostatních zemích Varšavského paktu ke krizi postalinského systému. Není však možné vyloučit, že střednědobě dojde opět ke krizi v kapitalistických společnostech. Ani kapitalismus zatím nenašel recept, jako se vyhnout náchylnostem ke krizím. Je otázka, zda není třetí cesta. V diskusích staré sociální demokracie se vždy uvažovalo o tom, jak by bylo možné jít třetí cestou, mimo stalinismus a mimo kapitalismus. Otázka zní: bude moci SDP k této diskusi něco nabídnout?

Myslím si, že sociální demokraté ve Spolkové republice spíše z kapitalistického uspořádání hledají jakousi třetí cestu. A my se o to pokusíme - z jiných východisek - svým způsobem.

Vaším by mohlo být to, že rozvinete model smíšeného hospodářství, který budou existovat jak podniky ve společném vlastnictví s rozvinutou dělnickou samosprávou vedle inovovaného maloroľnictva a také volného trhu.

Chtlé bych ještě něco říct o aritmetice tří cest. Nelze přece významný způsobem pod jednou cestou subsumovat společenský model takových Spojených států nebo Švédska a model v Sovětském svazu, NDR a ČSSR pod tou druhou. Myslím, že teď existují více než tři cesty. Mnoho různých cest, které si hledaly společnosti různých států.

V Lipsku, Drážďanech, Berlíně a v jiných místech v poslední době opakovaně demonstrovaly statisíce lidí. Mohutné demonstrace za svobodu a demokracii dokumentují my. návrat mas do politiky NDR. Spojitost špatných zkušeností po 17. červnu 1953 se rozpadla. Jak bude vaše strana na toto nové sebevědomí mezi obyvatelstvem reagovat? Neboť

dnes už není doba, kdy politiku dělaly malé skupinky. Masy opět určují politiku. Musíte tedy zvážit, jak lze tento dialog stran a skupin s mobilizovaným obyvatelstvem zcela nově organizovat.

Považujeme se za stranu lidu. Každý, kdo zná její stanovy, se může stát jejím členem. Každý člen předsednictva, mnoho lidí, kteří udali své adresy pro navazování kontaktů, ale i mnoho jiných členů mají tyto stanovy, předávají je a lidé se pak sdružují nejdříve v územních skupinách, později v menších, možná i místních skupinách. Myslíme si, že mnoho lidí si už přeje nejen spolu hovořit, ale získat i schopnost politického rozhodování a že jich mnoho vstoupí právě do Sociálně demokratické strany NDR, budou se zde angažovat, protože vědí, že to je síla, brzy i mezinárodně uznávaná síla, která pomůže překonávat společenskou krizi v NDR.

Chcete aby reformní komunisté přešli do vaší strany anebo aby uvnitř SED zahájili boj o novou politiku?

Chceme, aby členové SED, smýšlející sociálně demokraticky, a těch se ve straně je základně velmi mnoho, ne-li vůbec většina, vyvodili důsledky ze svého smýšlení a stali se členy sociálně demokratické strany v NDR.

Co soudíte o politikách jako Hans Modrow? Ten je pěci reformní komunisty, a ne žádný sociální demokrat. Spolupracovali byste tedy i s takovým mužem?

Spolupracovali bychom s ním. Myslíme si, že vládu skutečně obnovené NDR musí tvořit osoby, které se nebudou jmenovat ani Modrow, ani Wolf, ani Schabowski. To jsou lidé, kteří byli po čtyřicet let nositeli této politiky, a my potřebujeme novou politiku a také nové lidi. Jsme ovšem odkázáni na věcnou kompetenci lidí ve státní sféře, ve společenské sféře, a chceme využít i jich.

Ještě jednou k hospodářství. O čem v hospodářské politice za tak krátké období, kdy vůbec existuje. Sociálně demokratická strana v NDR rozmýšlela?

Mezi body našeho programu patří decentralizace a demokratizace hospodářského života. Základním požadavkem pro nejbližší období - a zde je kmotrem sovětský vzor - je posílení samostatnosti podniků v NDR. Navíc musí existovat právní možnost volného zakládání podniků, nejen jako dosud v sektoru služeb, ale je třeba, aby se i v oblasti průmyslu, stavitelství poskytovalo mnohem víc soukromopodnikatelských možností, zpočátku v malém rozsahu, později však ale i ve větším.

Co ale s velkými zestátněnými podniky? Měly by eventuálně přejít znovu do soukromého vlastnictví anebo chcete jejich odstátnění, např. převedení do komunálního vlastnictví?

Nechceme žádnou revoluci v oblasti hospodářství. Chceme reformami vytvářet volný prostor pro hospodářství a chceme, aby i síly trhu vytvářejícího se v NDR určovaly, kam povede její cesta. První etapou bude samostatnost podniků; podíl na zisku pro administrativní pracovníky a dělníky. Oni sami pak musejí např. v odbořech rozhodovat o reformách, jakým způsobem budou chtít spolupřehodovat ve svém závodě, má-li to být třeba formou ústavního zákona o podniku jako ve Spolkové republice, anebo má-li to být aktivním podílem na podniku.

Co si SDP myslí o dosud vedených rozhovorech mezi východoněmeckou SED a západoněmeckou SPD?

Jsem vděčný za program zásad vztahů mezi SED a SPD, neboť právě v diskusích, které chce naše strana vést, budeme tyto zásady potřebovat a budeme se na ně také odvolávat. Doposud je SED chápala pouze jak zahraničněpolitický dokument, jako bázi pro kulturu sporu se sociálními demokraty za hranicemi NDR. Teď ale jsou sociální demokraté uvnitř NDR a oni budou s touto stranou vést na základě tohoto dokumentu spor o lepší formování společnosti. V rozhovoru s Egonem Bahrem jsem si povšiml, že i v SPD nastala změna paradigmat. Paradigma změn sblížením nahradí tím, že se bude hovořit o změnách sblížováním, výslovně to vítáme. *Jakým způsobem si SDP představuje podporu ze strany SPD?*

Obě jsou samostatné a nezávislé strany a mezi těmito stranami bude také spolupráce. Naše představy o spolupráci lze shrnout do třech bodů:

1.) podpora naší žádosti o členství v Socialistické internacionále

2.) během návštěv NDR by mělo docházet i k oficiálním kontaktům se zástupci SDP, i pro tyto kontakty nám byla přislíbena dokonce i preference před kontakty s SED

3.) má dojít k našemu pozvání jako oficiálních hostů k rozhovorům do Spolkové republiky, např. na Brémský sjezd SPD.

Rozdělení Německa bylo výsledkem studené války. Studená válka skončila. Jak si vaše strana představuje budoucnost obou těchto německých států?

Německou otázku lze smysluplně vyjasnit teprve poté, až se diskuse budou moci zúčastnit všichni. Momentálně se této diskuse mohou zúčastnit pouze lidé ve Spolkové republice, teprve až se my, jako občané NDR, s našimi vlastními představami, přáními a nadějemi budeme moci zúčastnit této diskuse, může dojít ke skutečnému vyjasnění německé otázky.

Takže předpokladem je zaručení práva na sebeurčení uvnitř NDR?

To je předpoklad. Sjednocení, které zachází za hranice sjednocení z roku 1937, je absurdní, lze hovořit pouze o sjednocení v hranicích z roku 1937, později snad o konfederaci anebo jednotě v různých oblastech.

Pak by se však v této souvislosti neměl termin "znovusjednocení" (Wiedervereinigung) používat, nýbrž nanajevýš pojem "nové sjednocení" (Neuvereinigung), který uvedl do diskuse Willy Brandt, anebo právě jen termin "konfederace".

Usilujeme - to je pro nás důležitější - o mírové evropské uspořádání, v němž budou mít oba německé státy těsné vztahy, takže se pro ně tato otázka možná stane i bezpředmětnou. Neboť v rámci Evropy bez vojenských seskupení, v rámci Spojených států evropských by spolupráce německých států, jejich soužití byla přirozeně tak úzká, že už by k nějakému sjednocování ani nemuselo dojít. Otázky, které se dnes nastolují, se musejí řešit vznikajícími problémy v rámci Evropy, a ne už v rámci národů. Potud mají oba německé státy snad i příkladnou úlohu v soužití

Rozhovor s Janom Józefom Lipskim o novej polskej socialistickej strane

V *Občianskom výbore Solidarity*, v ktorom sa pri júňových voľbách spojila opozícia, sa strello veľa skupín; medzi nimi malá, novozaložená socialistická skupina - PSS (Polska Strana Socjalistyczna). Jan Józef Lipski je predsedom straníckej rady (výboru), prvým mužom tejto strany. Aktivizoval sa v protifašistickom odboji, bol vojakom Armiji Krajowej a neskôr systémovým kritickým socialistom, účastníkom známej skupiny KOR, spolupracujúcej so *Solidaritou*; v r. 1981 bol J. J. Lipski za túto činnosť uväznený.

V apríli 1989 sa vo Varšave uskutočnil rozhovor Ulriky Ackermannovej a Gottfrieda Erba s Janom Józefom Lipskim, ktorý bol medzičasom v druhom kole zvolený za poslanca poľského Sejmu.

Do Varšavy sme prišli práve v čase tesne po podpísaní dohody uzavretej pri okrúhlym stole. Sme preto veľmi zvedaví, ako situáciu po ukončení rozhovorov hodnotíte.

Čo vám teraz povieť, je názorom mojim osobným i názorom Poľskej socialistickej strany. Walesa a občiansky výbor nemali inú možnosť a pozvanie k okrúhlemu stolu prijať museli, mali v tom našu plnú podporu. V občianskom výbore sú aj štyria členovia našej strany: profesor Wacislaw Kunicki-Goldfinger, člen Poľskej akadémie vied (viceprezident našej strany), dr. Andrzej Malanowski, právnik (sekretár strany), Michal Żurawski, v rokoch 1980-1981 aktivista odborového hnutia, nezávislého od vládnych odborov.

Kolko členov má PSS v súčasnosti?

Nie veľmi veľa, asi 500, ale naši členovia sú veľmi aktívni a sú medzi nimi aj ľudia s veľkým vplyvom v *Solidarnosci* a v rôznych oblastiach sociálneho života.

Aká je veková štruktúra? Sú to prevažne členovia, ktorí sa už dlho považujú za socialistov alebo sociálnych demokratov?

Strana bola znovuzaložená v r. 1987. Nie sme však priami pokračovatelia PSS. Táto strana sa zjednotila s komunistami V tom čase sedelo mnoho jej vedúcich osobností v poľských väzeniach - bolo to teda už v časech Poľskej ľudovej republiky - ale aj v sovietskych táborech. Posledným historickým bodom, v ktorom môžeme na PPS nadväzovať, je jej činnosť počas vojny. PPS bola vtedy v boji: za slobodu, rovnosť, nezávislosť. V druhom roku vojny mala strana v ilegálite veľkú organizáciu a reprezentovala ilegálnu vládu, ktorej časť bola v londýnskej emigrácii.

Týchto 500 ľudí tvoriacich dnešnú stranu - sú to prevažne aktivisti z minulosti alebo noví prívrvenci z radov mladšej generácie?

Väčšinu tvoria mláďa. Zo starej PPS ostalo už len málo členov; jedným z nich je napríklad profesor Kunicki-Goldfinger, ktorý do strany vstúpil v roku 1937.

V Maďarsku je situácia odlišná: tamojšia Sociálna demokratická strana má prevahu členov ešte z ob-

dobia pred rokom 1947. Existuje dokonca uznesenie, podľa ktorého sa do vedenia novo založenej Sociálno demokratickej strany môžu dostať len členovia zpred roku 1947; obavy, že komunistická strana do nej presadí vlastných ľudí, je príliš veľká.

Maďarská situácia je naozaj iná. Socialistická strana Maďarska nebola pred svojou likvidáciou natoľko zamorená komunistickými agentami ako socialistickej strana v Poľsku. Po vojne komunisti poľskú stranu doslova ovládli. To neznamená, že by v nej neboli aj skutočne veľké osobnosti. Napriek tomu však, že agenti boli v menšine, podarilo sa im získať takú moc, že smerovanie a činnosť strany boli od nich závislé. Bolo tam aj veľa dobrých a poňadných socialistov, ale tí sa komunistickými agentami nechali ovplyvniť.

V súčasnej PPS sú vraj rozpory, hovorí sa o jej odlišných krídlach.

Tento problém bol aktuálny začiatkom roku 1988. Vtedy sa utvorilo krídlo ľavičiarov; teda ľavica a radikálna ľavica. V súčasnosti s nimi nemáme už žiadne problémy, su príliš roztrúsení. Poľská socialistickej strana, ktorej som predsedom, je stranou sociálne demokratickou a nie ľavo-radikálnou. Pre cestu k demokracii zastávame evolúciu, nie revolúciu. A v tomto zmysle sme podporovali aj Walesu.

Čo si Vy, sociálny demokrat a socialista, myslíte o úsilí posilniť slobodné hospodárstvo?

Zastávame názor, že efektívne hospodárstvo nie je možné bez voľného trhového hospodárstva. Švédská sociálna demokracia nás poučila, že rozumná daňová politika je o mnoho dôležitejšia než to, kto je vlastníkom (štát či súkromník).

Ako si vy a vaša strana - teda väčšina PSS - predstavujete evolučnú cestu k demokracii, teraz po ukončení rozhovorov okolo okrúhleho stola?

V prvom rade - nie sme s výsledkami rozhovorov príliš spokojní. Včera som s jedným právnikom analyzoval nový návrh zákona o úrade prezidenta. Jeho mocenské rozpätie je koncipované tak široko, že k výsledkom Okrúhleho stola stavia veľký otáznik; odhladnuc od všetkých tých hospodárskych problémov, ktoré boli vyriešené len čiastočne, akoby úmyselne, alebo neboli spomenuté vôbec. Ale napriek tomu, že s výsledkami nie sme spokojní, voľbu Občianskeho komitétu sme podporovali.

Poľská socialistickej strana teda zastúpená nebola?

Ide o to, aby sa hlasy pre opozíciu nerozptýlili. Pokiaľ sa členovia PPS zúčastňujú na parlamentných voľbách, vystupujú ako zástupcovia občianskeho výboru a nie Socialistickej strany.

Ale opozícia môže byť politicky úspešná len prostredníctvom parlamentu a senátu, vtedy, keď je komunistická Poľská zjednotená robotnícka strana rozdelená na viaceré krídla, a to reťomne z nich aspoň v niekoľkých bodoch drží s opozíciou - alebo je tento názor nesprávny?

Medzi nastávajúcimi poslancami koalície sa istotne nájdu rozličné typy, ale vopred by som s tým počítať nechcel. Komunistická strana dnes síce nie je jednotná, ale obe jej krídla majú spoločné záujmy. Po prvé: nemožno pripustiť úplnú elimináciu komunistickej strany z politického života. Druhým záujmom je nomenklatúra.

PPS, Občiansky komitét a ani časti opozície si te-

da dlhodobú spoluprácu, kooperáciu s reformným kridlom komunistickej strany nevedia predstaviť?

V politike nemožno slovo "nikdy" nikdy použiť. Doteraz sa všetky rozdiely ešte nevyjasnili, a preto si takúto politiku nemôžeme dovoliť. Samozrejme, že by sme mohli menovať zástancov komunizmu, s ktorými nechceme mať nič spoločné, ale na zvsobechovanie je príliš skoro.

Čo si Vy, sociálny demokrat a socialista, myslíte o úsilí posilniť slobodné hospodárstvo?

Zastávame názor, že efektívne hospodárstvo nie je možné bez voľného trhového hospodárstva. Švédsko sociálna demokracia nás poučila, že rozumná daňová politika je o mnoho dôležitejšia než to, kto je vlastníkom (štát či súkromník). Je to dôležitejšie ako neustály spor o tom, či to všetko musí alebo nemusí byť súkromé. Keď prídete k voľnému tržnému hospodárstvu, bude najdôležitejšou úlohou strany zabrániť skutočnému zemetraseniu. Všetko sa bude obrátiť a my vidíme naše poslanie v usku-točnení sociálnych opatrení, ktoré to všetko trochu zmätká. Byť sociálnym štátom, štátom starajúcim sa o svojich občanov, je podstatne ľahšie pre bohaté Švédsko než chudobné Poľsko.

Veď práve, keď štát nemá peniaze, ako chce pomôcť ľuďom sociálne zaistiť alebo odškodniť?

V nasledujúcich rokoch to aj tak nebude závisieť od toho, či trhové hospodárstvo zavedieme alebo nie. Tak či tak bude životná úroveň stále klesať. To mu sa vyhnúť nedá. Keď sa však zavrá nerentabilné fabriky, štát bude musieť ľudí z nich sociálne zaistiť alebo preškoliť. Násť finančné prostriedky bude istotne ťažké - ale už aj Solidarita poukázala na prípadné možnosti. Poľsko vydáva neuveriteľne veľa peňazí na zbrojenie, o mnoho viac, než je to vzhľadom k medzinárodnej situácii potrebné. Z nového prezidentského zákona však ziaľ vyplýva, že Sejm už nebude kontrolovať žiadne vojenské záležitosti. O tých bude rozhodovať prezident. Preto vidím našu budúcnosť v čiernych farbách.

Esťe raz späť k hospodárskej otázke: základným problémom je vyššia efektívnosť hospodárstva. Vra-vite, že zvýšením tržného hospodárstva sa každopádne zvýši aj efektívnosť. Ale stále ešte predsa stojíme pred konceptom socialistického a kapitalistického trhu.

Nie. Podľa môjho názoru existuje len jeden jediný spôsob tržného hospodárstva - nemožno ho deliť na socialistické a kapitalistické.

Hovoríte o otázke vlastníctva.

Sú len dve možnosti - buď tržné hospodárstvo je, alebo nie je.

Je otázne, či je viazané na súkromé vlastníctvo a prináša tak konzekvenciu bohatstva niekoľkých jedincov. To je jadro problému. Priemerná životná úroveň v Poľsku stále klesá a rozšírením súkromého sektoru málokto zbohatne. Nevzniká tak naprogramovaný konflikt?

Áno. Takéto problémy určite budeme mať, ale daňový systémový by mali byť strany štátu rozumne regulované. Máme však obavu z prežitia niektorých zložiek súčasného plánovaného hospodárstva. Uvedomujeme si samozrejme, že nikde na svete neexistuje hospodárstvo, ktoré by aspoň čiastočne nebolo plánované. Pod plánovaným hospodárstvom však rozumieme čosi iné.

Hovoríme o koncepcii socialistického tržného hospodárstva, ako ju vypracoval Ota Šik. Tá má tradíciu a aj istú nemeckú minulosť; jej základné línie navrhli nemeckí sociálni demokrat Naphtali

Tieto koncepcie sú pre nás veľmi lákavé, ale z viacerých dôvodov sa mi nezdá pravdepodobné, že by mohli byť v budúcom Poľsku realizované. Jedinou silou, ktorá by sa za to zasadzovala, je Poľská socialistická strana a podľa čísiel, aké máme k dispozícii, nebudeme ani tak skoro schopní takúto koncepciu realizovať. Túto koncepciu, podobne ako aj koncepciu Poliaka Włodzimierza Brusa, budeme musieť v našej novej situácii prediskutovať z hľadiska efektívnosti. Tá je pre nás najdôležitejšia; sociálne opatrenia môžu byť financované len výnosným hospodárstvom.

V Maďarsku sa dostal do pohybu proces, nie nepodobný s vývinou v Poľsku. Budúci rok sa tam budú konať slobodné voľby, bez blokády 35 %, a opozícia sa dostane do parlamentu. Má však veľké problémy s vypracovaním hospodárskych programov zodpovedajúcich stavu Maďarska a umožňujúcich obnovu jeho hospodárstva. Pri rozhovore nám jeden maďarský priateľ, politický ekonóm, takto vyložil svoju prognózu: "Dúfame, že sa tempo zhoršova-nia ekonomickej situácie spomalí!" Tolkto teda k Maďarsku. Nás ale zaujíma: vediete rozhovory, vymieňate si názory s maďarskou opozíciou, ktorá už budúci rok bude sedieť v parlamente?

Poľská socialistická strana má k maďarskej sociálnej demokracii mnoho kontaktov. Dúfam, že naše vzťahy pretrvávajú, ale to je otázka budúcnosti. O ďalších kontaktoch s opozíciou nič neviem, ale možno existujú. Súhlasím s názorom, že medzi maďarskou sociálnou demokraciou a nami sú isté podobnosti. A to nielen v objektívnych situáciách, ale aj v problémoch pri zostavovaní programu, ktorý by presvedčil a na svoju stranu získal tzv. šesť myší.

Komunisti vytvorili pomerne strnulý systém a východiskom z tejto situácie nie je tak jednoduché, ako sa to ľuďom na Západe môže zdať. Medzi poľskými ekonómami panuje silná neoliberalná orientácia a v publicistických diskusiách počúť často otázku: "Komu dáš Varšavskú hutu?", alebo "Komu ju predáš?" - hovoria o hutnom závode vo Varšave, ktorý je veľmi nerentabilný a ničí životné prostredie - a potom prídete odpoveď: "No, pravdepodobne bude táto huta zatvorená." A už sa začne hovoriť o nejakom inom závode, kým sa na konci ozve otázka: "Dobre, sú teda dve možnosti - jednu časť podnikov môžeme predať do zahraničia a tú druhú zlikvidujeme. Ale kam to všetko povedie?" Celý tento stav spôsobila strnulosť komunistickeho systému, neefektívneho, ale konzekventného.

Ako socialista nemôžeme byť za zavedenie kapitalistického systému v Poľsku. Ale pokiaľ tu niekto tento systém chce skutočne zaviesť, nevie, ako na to. Z mojej pozície by som chcel najšť riešenie, ktoré by akceptovali obe strany - by socialisti a rovnako tzv. neoliberali. V Poľsku bude prechod ku kapitalizmu možný dlhou, organizovanou a evolučnou cestou; to však zas protičie ideálom neoliberalov. Komunistom sa teda pri výstavbe celého systému podarilo vytvoriť istý druh pasce; pôvodne to sice tak mienené nebolo, ale ukázalo sa, že ich systém pascou predsa len je. (Neue Gesellschaft, č. 7/89)

...a dopis konzula jsem hodil do koše

Podívat se do Vratislavi bylo pro nás v exilu lehké a docela příjemné. Já jsem si třeba sedl ve Vídni do letadla a dřív, než došlo letové výšky, jsme byli nad Bratislavou. Po dvaceti letech jsem zas viděl své rodiště. Ačkoli mám rakouský pas, nesmím tam. Helsinky nehelsinky je moje lidské právo omezeno na to, vidět Bratislavu jen z tíčí perspektivy.

Ti Češi, kteří směřovali do Vratislavi z Čech, to tak jednoduché neměli. Těm, kteří byli podezřelí, že jedou na setkání, pořádané Československo-polskou Solidaritou, pražský režim prostě uzavřel hranice. Přesto přišli masově. Komu se to nepovedlo přímo, přišel oklikou přes NDR, někdo dokonce přes Sovětský svaz. Nakonec hlásila organizační kancelář 4 300 registrovaných účastníků z Československa. K nim je nutno připočítat ještě snad tisícovku těch, kteří se neregistrovali.

Mezi těmi, kteří uvázli na harnici, byli členové brněnského divadla Váha. Byla to škoda? Ano i ne. Bylo by samozřejmě hezké zažít první českou inscenaci Itavlova Verzišáze. Ale - není toho lepší, aby se uskutečnila přímo v Čechách?

Oficiálně se setkání jmenovalo "Československá nezávislá kultura." Neoficiálně šlo o to, aby se Češi z jedné i z druhé strany setkali: ti, kteří pražští mocipáni označovali za agenty západního imperialismu s těmi, jejichž politickou spolehlivost hlídá státní bezpečnost. Po léta toto propagandistické dělení prakticky platilo. Nyní jsme je však jako veteráni studené války odhodili na smetliště dějin a začali se chovat jako svobodní lidé.

Teatr Polski byl se svými 1.400 místy také obsazen do posledního místa. Zejména při druhém večeru se diváci úsnili i na zem v uličkách mezi sedadly, takže nebylo možné projít. Byly nás tam namačkány dobré dvě tisícovky, balkony prodávávaly zateřkávací zkoušku. Pro ty, kteří neměli šleštit a lístek, muselo být improvizováno ná-hradní třetí představení.

Na jevišti vystoupil Karel Kryl, bard Pražského jara. Zpíval svou píseň o 21. srpnu, která se mezi tím stala klasikou. Píseň o chlapi, který svého malého bratříčka chlácholil, aby neplakal, ale zavřel vrátka, protože přijde noc, která nebude krátká; ti venku, to nejsou bubáci, ale cízí vojáci. Dvacet let, co je v emigraci, zpívá své písně pro posluchače domu přes vysílku Svobodná Evropa. Když jsem před rokem ve Vídni pořádalí Krylův koncert, bylo v hledišti mnoho nových uprchlíků. Jeho nejnovější písničky zpívali s ním, znali je. Od té doby přemýšlím o fenoménu umělce, který dvě desetiletí nestál tváří v tvář svému diváctvu a přesto přesně ví, co cítí.

"Dobrý večer po dvaceti letech", pozdravil je nyní ve Vratislavi - a vypukl bouřlivý aplaus. Stejně bouřlivě bylo přivítání Sváti Karáska, nyní evangelického pastora v Curychu a Jaroslava Hutky, který byl před deseti lety vyháněn ze země a žije nyní v Holandsku. Emigranti se střídali na jevišti se zpěváky z Československa, kteří riskovali, že po návratu zas nebudou smět vystupovat nebo to

odnesou ještě hůř. Tak jsem poznal Jurka Nohavicu, Pepu Nose a už jsem se neviděl, že je režim nemá rád. Iméno ostatních jsem slyšel poprvé.

Každý ze zpěváků zpíval jinak, měl svůj vlastní styl, jiný způsob výrazu. A přece vyzpívávali všichni totéž: svůj vzdorovitý odpor. Proti státní moci, proti jaderné energii, proti vojenské službě a slepému poslušnosti, proti společnosti, ničící přírodu.

Když jsme po představení seděli ve studentském klubu, ukázal mi někdo, že tam sedí také Petruška Šustrová. Dal jsem si ji ukázat a šel jsem k ní. Místo představení se jsem řekl několik nevýznamných vět. Poznala mě. Nikdy jsme se neviděli. O to lépe jsme navzájem znali naše hlasy. Dobrých deset let jsem nikdy nepotřeboval říci své jméno, když jsem ji telefonicky zavolał. Je zakládajícím členem VONSu a i v nejhroších časech mi dávala přesné informace, které jsem pak dával dál západnímu tisku a agenturám.

O referátech a diskusích v aule univerzity, kde se konaly, vím moc málo. Bylo toho prostě moc. Filmy, které jsou v Československu zakázány. Videové záznamy. Výstava samizdatů v chodbě univerzity. Byly tam ve vitrinách jak cenné staré tisuky. Ve skutečnosti jsou ještě dnes současností. Ale jednou budou podobné vzácnými dokumenty doby. Jsou psány velmi primitivně, na psacím stroji a přesto se vynalézavě snaží i o grafickou úpravu. Bez výjimky všechny prošly tou cenzurou, která je jedně oprávněná: cenzurou autora, který si musel být jist, že to, co píše, má smysl a najde čtenáře, cenzurou pisárky, která si musela být vědoma, že to stojí za opisování a cenzurou čtenáře, který musel vědět, že se mu vyplatí lítat od čerta k ďáblu, než samizdat sehnal.

Nejvíce času jsem však strávil tím, že jsem mlčky pozoroval tváře těch mladých lidí, kteří přes všechny překážky do Vratislavi přišli. Patřili ke generaci, která vyznačuje sebedůvědou a rozhodností. Vodní děla a obušky na ni trvale nebudou stačit.

1918 a 1945 byli Češi osvobozeni zvenčí. Tentokrát se nová generace osvobodí vlastní silou a bude si umět nabyté svobody víc vážit než předcházející generace.

Po návratu do Vídne jsem našel ve schránce dopis Československého konsulatů. Sděloval mi, že moje další žádost o vstupní vízum byla zamítnuta. Místo podpisu konzula byl nečitelný klikyhák. Asi se styděl, podepsat se čí:elně.

S tichým úsměvem jsem hodil dopis do koše. Už na něm nezáležel, řekl jsem si. Od r. 1968 čekám, kdy zas uvidím Prahu. Na těch několika dnech, které ještě budu muset čekat, už nesejde. Ani na konsulovi už nezáleží. Místo něho mi otevřou hraniční závoru ti mladí, které jsem ve Vratislavi poznal.

Přemysl Janýř

Die Weltwoche, Curych, 23. listopadu 1989

(redakci odevzdáno 16. listopadu 1989; 24. listopadu dostal autor vstupní vízum)

KORESPONDENCE

je nepravidelně vydáván informační bulletin Kruhu čs. sociálních demokratů v zahraničí. Redakční rada Přemysl Janýř, Radomír Luža, Edvard Táborský, Jiří Horák. Redakce a administrace 1016 Wien, Postfach 14. Zájemcům v Československu je bulletin zasílán zdarma, stačí zaslat na adresu administrace adresu; ostatním zájemcům je zasílán za režijní příspěvek